

Ann Cathrine Gottlieb og Maria Nørgaard Lyngsø Må jeg sælge mig selv og mit barn?¹

Den danske lovgivning forsøger at afholde folk fra at blive prostituerede eller surrogatmødre. Men når prostitution og surrogatmoderskab sammenlignes med andre tilladte erhverv eller praksisser, adskiller de sig ikke i en moralsk relevant forstand. Lovgivningen bør derfor lempes på begge områder. Lempelsen forventes samtidig at modvirke det stigma, erhvervene synes at være behæftet med.

Det er jævnlige til debat, om den danske lovgivning bør lempes i forhold til prostitution og surrogatmoderskab (Vaaben, 2012). I dag er det lovligt at sælge og købe sex, men prostitution er som erhverv ulovligt. Det er også lovligt at bære et barn for et barnløst par – medmindre du modtager penge for det. Debatten har blandt andet handlet om, hvorvidt en lempelse af lovgivningen vil forbedre eller forværre kvindernes retsstilling og muligheder, samt om det er moralsk acceptabelt at indgå i sådan nogle transaktioner. Mange reagerer ofte med afsky på denne type etiske dilemmaer uden egentlige begrundelser. Det kan eksempelvis være umiddelbare reaktioner som, surrogatmødre fungerer som rugemaskiner, og prostituerede er sølle skæbner.

Prostitution og surrogatmoderskab betegnes i litteraturen som *contested commodities*, dvs. goder, som i kraft af deres karakter er særligt omdiskuterede (Epstein, 2013: 47). Det er de, fordi der er nogle moralske bekymringer forbundet med dem, som ikke på samme måde gør sig gældende for andre konventionelle goder. Det at behandle seksuelle og reproduktive kapaciteter som varer, kan med andre ord synes værre i en moralsk forstand end at behandle andre mindre intime kapaciteter, som fx muskelkraft, som varer (Satz, 1995: 63). Vi har eksempelvis ikke samme personlige forhold til vores blod og nyrer,² som vi har til vores seksuelle liv og afkom. Både politiske partier og Det Ethiske Råd peger på centrale moralske bekymringer ved at lempe reglerne. Om surrogatmoderskab mener tidligere formand for Det Ethiske Råd, Gorm Greisen, at yderligere lempelser vil være et skridt ned ad en glidebane, hvor barnet bliver et produkt frem for en gave (Politiken, 2018). Vedrørende prostitution har regeringen nedsat en arbejdsgruppe, som skal se på sexarbejderes rettigheder og på, hvordan flere kan hjælpes ud af prostitution, fordi det kan være skadeligt (Regeringen, 2019). I forskningslitteraturen er nogle af argumenterne imod en legalisering af erhvervet og praksissen, at man prissætter en menneskelige ydelse (Sandel, 2013) og behandler kvinder som objekter (Radin, 1987: 1880), at begge skader kvinder (Satz, 1995), og at kvindernes valg ikke er frivillige. Vi vil i artiklen

tage både spørgsmålet om skade og frivillighed op, ligesom vi i forhold til surrogatmoderskab vil berøre en bekymring om barnets tarv.

Intimitet og seksualitet er centrale fællestræk ved prostitution og surrogatmoderskab, som gør dem relevante at se på samtidigt. Ydelsernes intime og personlige karakter har betydning og gør for mange en forskel i debatten om en legalisering. Som et bidrag til debatten vil vi blandt andet undersøge, om prostitution og surrogatmoderskab adskiller sig på en moralsk relevant måde fra andre erhverv eller praksisser, som vi tillader. Det vil vi gøre med Danmark som case, fordi der ligger en politologisk relevans i at se på, hvorfor vi i Danmark har valgt at lovgive, som vi har, i forhold til prostitution og surrogatmoderskab. Artiklen argumenterer for, at der ikke er nogle moralsk relevante forskelle mellem henholdsvis prostitution og surrogatmoderskab og andre erhverv eller praksisser ved at afvise en række argumenter for, at der gør sig særlige forhold gældende i de to cases. Et andet fællestræk er, at prostitution og surrogatmoderskab i høj grad foregår i det skjulte og er tabubelagt (Kofod et al., 2011). Med det som udgangspunkt vil vi se på, om lovgivningen har en stigmatiserende effekt på kvinderne, og om en legalisering vil kunne modvirke stigmatisering i det omfang, det eksisterer. Diskussionen om at legalisere prostitution og surrogatmoderskab som erhverv er som sagt ikke ny. Artiklens bidrag består derfor i at tage debatten op i en dansk kontekst og give anbefalinger på baggrund af en politisk teoretisk drøftelse af, hvordan den danske lovgivning bør ændres med henvisning til, at erhvervene ikke adskiller sig i en moralsk relevant forstand fra andre erhverv, som vi tillader, samt til at den gældende lovgivning har en stigmatiserende effekt.

En begrænsning i artiklen er, at vi ikke direkte berører et i litteraturen centralt feministisk argument om, at markeder for seksuelle erhverv påfører kvindedekønnet skade i form af ulighed mellem kønnene (Shrage, 2016). Samtidig har vi valgt at se helt bort fra et legalt moralistisk argument om, at der er noget iboende forkert ved prostitution og surrogatmoderskab (Dworkin, 2005; Dixon, 2001).

Artiklen præsenterer først den anvendte metode og derefter centrale teoretiske positioner inden for prostitutions- og surrogatmoderskabslitteraturen. Dernæst sammenlignes prostitution med andre erhverv, og surrogatmoderskab med andre praksisser. Spørgsmålet omkring frivillighed diskuteres i forhold til begge cases. Artiklen afrundes med en konklusion.

Metode

Politisk teori eller filosofi³ er en normativ disciplin i den forstand, at den behandler spørgsmål om, hvordan et samfund *bør* være indrettet. Det kan fx være

spørgsmål om, hvilke begrundelser der ligger til grund for en given politik, og hvad der gør begrundelserne gode eller dårlige (Holtug, 2011: 277). Politisk filosofi adskiller sig fra andre ofte empirisk funderede discipliner, som søger at forklare og forstå verden ved at teste sine hypoteser på data indsamlet fra verden, som den ser ud, ved i højere grad at beskæftige sig med verden, som den *burde* se ud. Man kan sige, at politisk filosofi forsøger at besvare de spørgsmål, som empirien ikke kan. I stedet for empiriske grunde bruger man derfor inden for politisk filosofi evaluative grunde, som er baseret på moralske overbevisninger, normative principper og teorier (Nielsen, 2013: 46). John Rawls' (1971) begreb om reflekteret ligevægt er i dag den dominerende metode inden for politisk filosofi. Metoden tager afsæt i velovervejede moralske vurderinger (eller intuitioner), hvilket vil sige moralske vurderinger, som vi er tilbøjelige til at foretage under gunstige betingelser, og som vi derfor er rimeligt sikre på er sande (Hansen og Midtgaard, 2016: 21), fx en intuition om, at slaveri er forkert. Når vi har identificeret vores velovervejede moralske intuitioner, bør vi konfrontere dem med vores generelle normative principper. På den baggrund vil vi være skeptiske over for principper, som kan have den implikation, at slaveri under nogle omstændigheder kan være retfærdigt. Utilitarisme kan eksempelvis indebære, at slaveri under nogle omstændigheder er den mest effektive situation for at opnå størst fælles nytte. Vores intuition om, at slaveri er forkert, vil imidlertid kunne falsificere det utilitaristiske princip. Hvis der er modstrid mellem vores intuitioner og principper, må man altså revidere enten først- eller sidstnævnte for at nå frem til et match (Lippert-Ramussen, 2011: 298). Herefter bør man ved hjælp af hypotetiske eller ikke-hypotetiske situationer vurdere, om man kan acceptere de implikationer, som vores principper har. Hvis implikationerne er intuitivt plausible, styrker det begrundelsen for vores principper. Hvis implikationerne er kontraintuitive, må vi overveje, om vores principper eller vores konkrete moralske vurderinger bør revideres (Lippert-Rasmussen, 2011: 299). Reflekteret ligevægt er det metodiske udgangspunkt for denne artikel.

Ved at sammenligne prostitution og surrogatmoderskab med andre erhverv og praksisser forsøger artiklen at skabe reflekteret ligevægt i, hvordan vi forholder os til forskellige erhverv, hvor vi bruger vores krop. Artiklen argumenterer for, at vores overbevisninger bør revideres for at skabe konsistens i vores vurderinger. Kort sagt peger vi på, at der ikke er grund til at vurdere og behandle prostitution og surrogatmoderskab anderledes end andre erhverv.

Et overblik over den teoretiske debat

Der findes flere relevante teoretiske positioner i forhold til spørgsmålet, gående på om dansk lovgivning bør lempes for prostitution og surrogatmoderskab. Vi vil her fokusere på fire positioner: en paternalistisk position, et argument om hensynet til tredjeparter, et marxistisk feministisk argument og en liberal position. Positionerne vil på forskellig vis blive bragt i spil igennem artiklen, dog vil den paternalistiske position være den centrale. De tre førstnævnte positioner kan placeres inden for den teoretiske hovedretning, som kaldes antikommodificering. Tilgangen foldes ud nedenfor.

Antikommodificeringstilgangen

Tilhængere af antikommodificeringstilgangen mener, at markedet introducerer en række økonomiske incitamenter på områder, som ikke tidligere har været styret af en markedslogik. Det påvirker folks motiver og adfærd negativt og kan fortrænge eksisterende normer (Sandel, 2013: 114). Michael Sandel argumenterer eksempelvis for, at man ved at gøre bestemte goder til varer degraderer selve godet, så det mister dets intrinsiske værdi (2013: 9). Yderligere illustrerer Titmuss (1997), hvordan en kommercialisering af bloddonation mindsker antallet af altruistiske donorer og påvirker blodkvaliteten negativt. Antikommodificeringstilgangen skal ikke betragtes som en klassisk teori, men nærmere som en overordnet ramme, inden for hvilken en række forskellige grunde til at begrænse markedet kan identificeres.

Den paternalistiske position falder her ind under antikommodificering, fordi den indeholder mulige grunde til at begrænse markedet. Den paternalistiske position vil nu blive skitseret.

Paternalisme

Den danske lovgivning afspejler både i forhold til prostitution og surrogatmoderskab et politisk ønske om i et eller andet (og måske varierende) omfang, at afholde folk fra at indgå i transaktioner på begge områder med henblik på at begrænse eller helt forhindre den skade, sådanne transaktioner indebærer. Lovgivningen rejser på den måde en paternalismeproblematik gående på, om staten har gyldig adkomst til at blande sig i, hvad der synes at være en privat beslutning, nemlig folks erhvervsvalg (Midtgaard, 2014: 170). Grundlæggende handler X paternalistisk i forhold til Y, hvis og kun hvis X begrænser Y's frihed imod Y's vilje med henvisning til, at det vil fremme Y's velfærd⁴ (Dworkin, 2017; Scoccia, 2018: 11). Paternalisme legitimerer med andre ord statslige indgreb i en persons frihed imod personens vilje med henvisning til personens eget bedste.

Der sondres i artiklen mellem blød og hård paternalisme, fordi positionerne stiller forskellige krav til, hvornår statslige indgreb kan retfærdiggøres. Den bløde paternalistiske doktrin søger at forhindre uinformeret ufrivillig selvskade og mener i tillæg hertil, at individets autonomi er ukrænkelig. Blød paternalisme tillader derfor kun statslige indgreb over for selvskadende adfærd, som er oplagt ufrivillig, eller hvis der er behov for at afklare frivilligheden af en handling (Feinberg, 1971: 113). Argumentet er, at når en person handler ufrivilligt, så er handlingen ret beset ikke personens "egen". Derfor vil et indgreb i personens ufrivillige handling heller ikke være en begrænsning af personens autonomi (Feinberg, 1989: 100). Ifølge hård paternalisme kan begrænsninger af en persons autonome valg derimod i nogle tilfælde godt retfærdiggøres med henvisning til personens egen velfærd (Dworkin, 1972: 65; Scoccia, 2018: 360). Hvis personens frivillige handling involverer alvorlig selvskade, kan et indgreb være legitimt, selvom indgrebet er imod personens egen vilje (Dixon, 2001: 331; De Marneffe, 2010: 13). Den frihedsbegrænsning, som indgrebet medfører, er altså begrundet i hensynet til personens eget bedste.

Blød og hård paternalisme er relevant for diskussionen om en legalisering af prostitution og surrogatmoderskab, fordi tilgangene hver især peger på én central grund til potentielt at begrænse folks transaktioner, som går igen i den offentlige debat, nemlig ufrivillighed og alvorlig selvskade. Indgår folk i prostitution og surrogatmoderskab på frivillig basis? Har de attraktive alternativer? Er prostitution og surrogatmoderskab skadeligt? Og er erhvervene skadelige nok til, at de på retfærdig vis kan begrænses? Det er nogle af de spørgsmål, som paternalismebegrebet rejser, og som danner grundlag for en normativ diskussion om, hvornår statslige indgreb kan retfærdiggøres. For at situere det paternalistiske argument beskrives der i det næste to centrale ikke-paternalistiske grunde til at begrænse markedet.

Ikke-paternalistiske grunde

Det er i litteraturen muligt at identificere to ikke-paternalistiske grunde til at begrænse markedet for prostitution og surrogatmoderskab: hensynet til tredje-parter og et marxistisk feministisk argument.⁵ Selvom vi ikke behandler de to argumenter selvstændigt, skitseres de her kort, da de anvendes som modstykke til et i artiklen liberalt kontraktualistisk argument.

Hensynet til tredje parter handler grundlæggende om, at nogle transaktioner kan have negative konsekvenser for andre end de involverede. Surrogatmoderskab kan have forskellige typer negative konsekvenser, fx at forældre-barnrelationen bliver et ejerskabsforhold (Anderson, 1990: 77), at surrogatbarnet lider skade under graviditeten, fordi surrogatmoderen ikke knytter bånd til

barnet (Anderson, 1990: 82), og at surrogatbarnet får psykiske problemer grundet manglende kendskab til sit biologiske ophav. Elizabeth Anderson mener, at kommercielt surrogatmoderskab ændrer den måde, vi betragter børn på. Når surrogatbørn bliver omtalt med en markedsterminologi – som noget man kan købe for penge – så undergraver det synet på børn som værdifulde mennesker (1990: 77). De bliver i en vis forstand fremmedgjort.

Det grundlæggende marxistiske feministiske argument er, at prostitution og surrogatmoderskab påfører kvindekønnet alvorlig skade (Satz, 1995). Argumentet hviler på tre påstande om, at disse erhverv 1) degraderer kvinder, fordi de involverer mere alvorlige skadevirkninger end andre erhverv, 2) afhænger af ulighed i social og økonomisk magt mellem kønnene, og 3) skaber kønsulighed i samfundet ved at fastholde kvinder i en underordnet gruppe til mænd (Anderson, 2002: 753-755; Satz, 1995: 81). Ifølge Carole Pateman er vores seksualitet og krop konstituerende for vores individualitet og identitet. Når seksualitet gøres til en vare, gøres kroppen og selvet derfor i en vis forstand også til en vare (1983: 562). Prostitution og surrogatmoderskab involverer på den måde en slags kropslig udbytning.

Liberal kontraktualisme

Modstykket til den feministiske tradition er liberal kontraktualisme, som er en samlebetegnelse for en liberal tilgang, der som udgangspunkt vil beskytte modne individers ret til at indgå i frivillige transaktioner. Ifølge den liberale kontraktualistiske tilgang bør ingen goder afholdes fra markedet, fordi de er særlige eller kontroversielle, men alt kan som udgangspunkt værdisættes og sælges (Anderson, 2002; Nussbaum, 1999). Tilgangen foreskriver, at markedet skal opfattes som en neutral mekanisme, der ikke i sig selv er årsag til negative eksternaliteter (Moen, 2012; Brennan og Jaworski, 2016: 16). Markedet sikrer netop, at individet kan vælge frit mellem en vifte af goder, beskæftigelsesmuligheder og livsstile. En begrænsning af markedet for prostitution og surrogatmoderskab ses således som et indgreb i individets selvbestemmelsesret (Anderson, 2002: 756).

Nedenfor vil vi med afsæt i de skitserede positioner drøfte, hvorvidt den danske lovgivning bør lempes først i forhold til prostitution og senere surrogatmoderskab.

Prostitution

Den danske prostitutionslovgivning

I Danmark er det ulovligt at tjene penge på, at andre prostituerer sig. Det er imidlertid ikke ulovligt at være prostitueret, ligesom det heller ikke er ulovligt

at købe sex af en prostitueret, såfremt den prostituerede er over 18 år. Prostitution anerkendes dog ikke som erhverv, hvilket betyder, at selvom prostituerede retmæssigt betaler deres skat og er berettiget til sygedagpenge, så kan de ikke blive optaget i en A-kasse med dertilhørende rettigheder, fx retten til dagpenge eller pension (Socialstyrelsen, 2018). De normative overvejelser bag udformningen af prostitutionslovgivningen står beskrevet i bemærkningerne til lovforslaget. Her fremgår det, at prostitution ikke i sig selv bør anses som en kriminel aktivitet, men som et udtryk for sociale problemer og usædelig levevis. Af disse årsager anerkendes prostitution ikke som et lovligt erhverv, men skal i stedet håndteres i socialpolitisk regi (Justitsministeriet, 1999). Et flertal af de politiske partier ønsker dog i dag at sikre prostituerede bedre rettigheder. Regeringen har i januar 2019 nedsat en arbejdsgruppe, som skal komme med anbefalinger til, hvordan der kan skabes bedre forhold for prostituerede (Regeringen, 2019).

Spørgsmålet er, om der er gode grunde til, at prostitution lovgivningsmæssigt ikke anerkendes som erhverv. Kort sagt om der gør sig særlige forhold gældende for prostitution. Det vil vi forsøge at kaste lys over i næste afsnit.

Prostitution og andre erhverv

Alle tager penge for at gå på arbejde, og alle bruger dele af deres krop til at udføre arbejdet: hjemmesygeplejersker, professorer, fabriksarbejdere, operasanger og lovgivere. Hvordan adskiller det sig moralsk set fra en prostitueret, der bruger sin krop til at tjene penge? Det er en udbredt opfattelse, at der er noget moralsk forkert ved at tage penge for seksuelle services (Nussbaum, 1998: 693-695). Ved at sammenligne prostitution med andre erhverv og aktiviteter – som tillades rent lovgivningsmæssigt, og som er moralsk accepterede – vil vi undersøge, om disse erhverv og aktiviteter adskiller sig moralsk relevant fra prostitution.

En prostitueret versus en professor. Begge leverer services på områder, som er intime og definerende for selvet. Mens den prostituerede tager penge for sex, tager professoren penge for at tænke og skrive om sin egen personlige forståelse af viden, moral og etik (Nussbaum, 1998: 704). Det faktum, at vi ikke tror, at professorens normalt høje løn gør hendes tanker til varer, men at tankerne stadig er hendes egne – selv når hun skriver en artikel til en bestemt konference eller med et bestemt formål – bør gøre os opmærksomme på ikke at drage den modsatte konklusion i forhold til prostitution. Begge erhverv foregår i samspil med andre og involverer en vis grad af stimuli. Den prostituerede betales for at tilfredsstille sine kunder, mens professoren betales for intellektuelt at stimulere sine elever (Nussbaum, 1998). Begge erhverv kræver altså visse evner

eller færdigheder, og det er de evner og færdigheder, som den prostituerede og professoren aflønnes efter. På den ene side vil mange nok medgive, at både professoren og den prostituerede sælger services af personlig og intim karakter. På den anden side vil mange sandsynligvis have en intuition om, at der er tale om to forskellige former for intimitet. Vi mener imidlertid ikke, at der er tale om to moralsk forskellige former for intimitet. Den intellektuelle stimulus, som professoren leverer, er blot moralsk accepteret, hvilket den seksuelle stimulus, som den prostituerede tilbyder, ikke er. Derfor synes der ikke at være relevante grunde til at behandle de to intimitetsformer forskelligt.

Prostitution versus uforpligtende sex. Ole Martin Moen udfordrer antagelsen om, at prostitution skader dem, der indgår i transaktionen, ved at sammenligne prostitution med uforpligtende sex. Argumentet er, at hvis vi accepterer, at uforpligtende sex som fx en one night stand ikke er skadeligt, så må vi nødvendigvis også acceptere, at prostitution ikke er skadeligt (Moen, 2012: 1). Argumentet er i overensstemmelse med Jason Brennan og Peter Jaworski (2016) logik om, at hvis det er tilladt at gøre X uden betaling, så er det også tilladt at gøre X mod betaling (Brennan og Jaworski, 2016: 16). Så hvis det er tilladt at have uforpligtende sex uden at få betaling for det, så er det også tilladt at have uforpligtende sex mod betaling.

En prostitueret versus koloskopi. Martha Nussbaums hypotetiske koloskopikunstner tjener penge på frivilligt at lade en læge penetrere en åbning i sin krop for at teste og udvikle nyt koloskopiudstyr. Koloskopikunstneren og den prostituerede tilbyder altså rent lavpraktisk den samme ydelse (Nussbaum, 1998: 706). Alligevel vil de fleste nok have en intuition om, at koloskopikunst ikke er skadeligt på samme måde og i samme omfang som prostitution. Men er der en moralsk relevant forskel mellem at modtage penge for at lade sig penetrere af en læge og af en kunde? Der er den forskel, at koloskopikunstneren lader sig penetrere langt dybere, end det generelt er tilfældet under samleje (Moen, 2012: 6). Dét styrker påstanden om, at prostitution ikke er mere skadeligt end andre erhverv. Samtidig er der den forskel, at den prostituerede giver sin kunde seksuel tilfredsstillelse, mens koloskopikunstneren giver lægen en form for videnskabelig tilfredsstillelse over at kunne udvikle nyt udstyr. Pointen er dog, at begge tilfredsstiller deres kunde. Hovedforskellen synes derfor umiddelbart at være, at prostitution anses for at være moralsk forkert, mens koloskopikunst ikke gør (Nussbaum, 1998: 706) – nogle vil måske endda hævde, at koloskopikunstneren gør en god gerning ved at bidrage til den medicinske udvikling.

Eksemplerne viser, at der er mange og måske flere ligheder mellem prostitution og andre erhverv, end man skulle tro. Sammenligningerne viser også, at den største forskel synes at være, at prostitution i vid udstrækning er et

stigmatiseret erhverv (Nussbaum, 1998: 707). Professoren anklages ikke for at sælge sine tanker, når hun producerer en artikel. Vi ser ikke skævt til folk, der har one night stands. Og koloskopikunstneren handler ikke amoralsk, når hun lader sig penetrere af en læge. Hvorfor er det anderledes for prostitution? Nussbaum peger på to faktorer, som kan forklare stigmaet. For det første anses prostitution for at være en amoralsk aktivitet. For det andet forbindes prostitution med kønsulighed. Ifølge Nussbaum er det stigmaet i sig selv, som skader de prostituerede: ”Så længe prostitution er et stigmatiseret erhverv, skades folk af stigmatiseringen, og det er en reel skade på en person ikke at føle sig værdig og respekteret af sit eget samfund” (1998: 710). Prostitution adskiller sig altså fra andre erhverv i den forstand, at det er forbundet med et stigma, som er skadeligt. Spørgsmålet er imidlertid, om der er gode grunde til, at prostitution er et stigmatiseret erhverv, eller om stigmaet er udtryk for moralske fordomme? Ifølge Lars Ericsson er det netop samfundets uberettigede fjendtlige tanker om prostitution, som er årsagen til, at erhvervet er stigmatiseret (1980: 337). Når disse overbevisninger og tabuer nedbrydes, vil vi ifølge Ericsson indse, at vi ikke er mere berettiget til at devaluere den prostituerede, som giver sine kunder udløsning, end vi er til at devaluere hjemmesygeplejersken, som sørger for intimhygiejne hos handicappede. Det faktum, at den prostituerede giver sine kunder seksuel nydelse, bør vi ikke lægge hende til last (1980: 342).

Ericssons argument virker plausibelt. For at anskueliggøre, at stigmatiseringen er baseret på moralske fordomme, kan vi med fordel se på, hvordan homoseksuelle og sangerinder er blevet opfattet gennem historien. I begyndelsen af det 20. århundrede var forekomsten af depression, spiseforstyrrelser og selvmord høj blandt homoseksuelle (Moen, 2012: 2). Disse tal blev brugt som videnskabeligt bevis for, at homoseksualitet var skadeligt. I dag vil de fleste af os vide, at tallene blev brugt forkert. De var ikke udtryk for, at homoseksualitet er skadeligt, men nærmere at korrelationen i vid udstrækning skyldtes den måde, homoseksuelle blev behandlet på – de var udsat for social stigmatisering (Moen, 2012). Nussbaums (1999) sangerinde-eksempel viser på samme måde, hvor stor betydning den generelle samfundsopfattelse har for bestemte gruppers status. Tidligere blev sangerinder anset for at være anløbne kvinder, der udstillede deres krop i det offentlige rum og lod sig betale for deres talent. Sangerinderne var i høj grad stigmatiseret, selvom der ikke synes at være overbevisende moralske argumenter herfor (Nussbaum, 1998: 699, 1999: 276). Historien fortæller os altså, at mange erhverv og mennesker er blevet stigmatiseret gennem tiden og ofte af dårlige grunde. Det kan ikke udelukkes, at prostitutionslovgivningen har haft sit afsæt i uberettigede moralske fordomme,

og at lovgivningen er med til at fastholde det stigma, som er forbundet med prostitution.

Ifølge flere feminister er der dog gode grunde til at behandle prostitution anderledes end andre erhverv. De mener, at prostitution er en skadelig og nedgørende transaktion (Shrage, 2016; Anderson, 2002: 753-755), som fremmedgør kvinders seksuelle kapaciteter og forstærker kønsuligheden i samfundet (Satz, 1995, 2010). Når kvindernes seksualitet gøres til en vare, gøres kvinderne i en vis forstand også til en vare (Pateman, 1983: 562). Der synes dog at være solide modargumenter til den feministiske position. For det første vil et forbud ikke forbedre de prostitueredes livsbetingelser, men frarøve dem en valgmulighed (Anderson, 2002: 756) og væsentlige arbejdsmarkedsrettigheder. For det andet vil et forbud være en begrænsning af de prostitueredes selvbestemmelse og mulighed for at forfølge deres egen individuelle livsplan (Mill, 1859: 119; De Marneffe, 2010: 16). Det ligger uden for artiklens fokus at udvikle disse modargumenter nærmere.

Som vi har vist, adskiller prostitution sig ikke på en moralsk relevant måde fra andre erhverv eller aktiviteter, som vi tillader og ikke kunne drømme om at forbyde. Samtidig har vi forsøgt at sandsynliggøre, at det stigma, som er forbundet med prostitution, ikke bygger på overbevisende moralske argumenter. Derfor afviser vi, at der skulle være særlige grunde til at begrænse folks frivillige transaktioner på markedet for prostitution. Implikationen er, at prostitutionslovgivningen bør lempes. Hvis man ikke er villig til at acceptere den implikation, må man i stedet nødvendigvis acceptere, at andre tilladte erhverv – som ikke adskiller sig moralsk relevant fra prostitution – begrænses.

En forudsætning for vores argument er imidlertid, at folks transaktioner på prostitutionsmarkedet rent faktisk er frivillige. Hvis en person handler ufrivilligt, er der ifølge blød paternalisme ikke tale om en autonom handling – handlingen er i en vis forstand ikke personens egen – og derfor er et indgreb heller ikke en begrænsning af personens selvbestemmelsesret. Vi ser nærmere på frivillighedsspørgsmålet i næste afsnit.

Frivillighed

Et centralt omdrejningspunkt i prostitutionslitteraturen er spørgsmålet om, hvorvidt prostituerede indgår på markedet for prostitution på et frivilligt grundlag. Det afgørende er, om kvinderne har et acceptabelt alternativ til prostitution. Hvis en person kun har ét valg eller to lige dårlige valgmuligheder, som ikke giver mulighed for at træffe et alternativt valg, så handler personen ikke frivilligt, men er i en vis forstand presset til at tage en bestemt beslutning. Vi følger her Serena Olsarettis definition af frivillighed: ”Et valg er frivilligt,

hvis og kun hvis det ikke er truffet, fordi der ikke er andre acceptable alternativer” (2004: 139).

Ifølge Peter De Marneffe (2010) er der acceptable alternativer til prostitution, selvom de ikke er ideelle. Vi mener, at dette særligt gælder i velstående lande og i velfærdsstater. Her har prostituerede mulighed for at tage et andet typisk ufaglært arbejde eller modtage sociale ydelser. Hvis Monica eksempelvis vælger prostitution frem for at modtage kontanthjælp, så er Monicas valg frivilligt, fordi hun havde et acceptabelt alternativ, nemlig kontanthjælp. Kontanthjælp er et acceptabelt alternativ, fordi Monicas basale behov ikke vil være truet, hvis hun valgte kontanthjælp frem for prostitution, om end prostitution nok i de fleste tilfælde er mere indbringende end kontanthjælp (Olsaretti, 2004: 140). Tilfredsstillelse af basale behov udgør således en tærskel for, hvornår en option er acceptabel. Det synes plausibelt, at prostituerede i en velfærdsstat som Danmark befinder sig over tærsklen. Det bærende princip i den danske velfærdsstat er netop, at borgerne har ret til centrale sociale ydelser, fx kontanthjælp, fordi de er borgere. Vi medgiver, at konteksten påvirker antallet af acceptable alternativer, og at antallet af muligheder og mulighedernes karakter varierer mellem folk. Det virker dog uklart, hvorfor en person skulle være tvunget til at blive prostitueret, selv hvis vedkommende vælger blandt et begrænset og ikke ideelt sæt af alternativer, så længe alternativerne ikke truer personens basale behov. Vi kunne på samme måde ikke finde på at hævde, at en person var tvunget til at blive frisør, selvom vedkommendes alternativer var at blive kassedame eller være på overførselsindkomst. Vi mener samtidig, at betingelserne for frivillighed i forhold til prostitution er tilfredsstillet i samme grad som i andre erhverv eller aktiviteter, vi tillader. Vi henviser her til to af Joel Feinbergs (1989) betingelser for frivillighed: kompetence og viden.⁶ Selvom de fleste prostituerede kommer fra en lav socialklasse (Rasmussen, 2007: 49) og generelt er lavtuddannede (Kofod et al., 2011: 98), så mener vi ikke, at de af den grund kan siges at være inkompetente i forhold til at træffe valg. Hvis det var tilfældet, ville en pænt stor del af befolkningen være inkompetente. I forhold til viden så er det afgørende, om man rimeligvis kan forvente, at prostituerede er bekendte med de typiske skadevirkninger. Baseret på mængden af information i den offentlige debat og det forhold, at mange prostituerede forhører sig hos en bekendt prostitueret, inden de selv bliver prostitueret (Kofod et al., 2011: 166; Bernstein, 2007: 82), er det rimeligt at forvente, at prostituerede har et vist kendskab til de potentielle skadevirkninger.

I næste del af artiklen vil vi vende fokus mod surrogatmoderskab og med udgangspunkt i en sammenligning med andre praksisser drøfte, hvorvidt den danske lovgivning om surrogatmoderskab bør lempes.

Surrogatmoderskab

Lovgivningen om surrogatmoderskab

I Danmark er kommercielt surrogatmoderskab ulovligt. Det betyder, at enhver form for pengeoverførsel i forbindelse med et surrogatmoderskab er ulovligt i forhold til dansk retspraksis (Det Ethiske Råd, 2015). Aftaler om surrogatmoderskab betragtes som ugyldige og kan ifølge børnelovens § 31 ikke anerkendes af danske myndigheder. Det gælder også aftaler om surrogatmoderskab, der er indgået i udlandet. Det er strafbart at yde eller modtage hjælp til at opnå forbindelse til en surrogatmoder (adoptionslovens § 34), ligesom det er forbudt for sundhedsprofessionelle at yde hjælp til kunstig befrugtning ved surrogatmoderskab – dette gælder også ved altruistisk surrogatmoderskab (Petersen og Herrman, 2019: 44) (adoptionslovens § 33 og lov om assisteret reproduktion § 13) (Retsinformation, 1996; Ankestyrelsen, 2018). Samtidig anses den fødende kvinde retligt altid som mor til barnet uanset, om graviditeten er opnået med en anden kvindes ægcelle og uafhængigt af den fødende kvindes ønsker (børnelovens § 30). De normative overvejelser bag den restriktive lovgivning i forhold til kommercielt surrogatmoderskab er et beskyttelseshensyn, som skal sikre, at der ikke ydes et vederlag for barnet samt beskytte surrogatmoderen fra at føle sig presset eller lokket ind i en situation, hun ikke kan overskue konsekvenserne af (Pedersen, 2017: 80). Samtidig har det været lovgivers ønske at forhindre annoncering ved kun at gøre surrogatmoderskab muligt i tilfælde med nær familiær tilknytning (Det Ethiske Råd, 2008). Flere politiske partier (heriblandt Venstre, De Radikale og Socialdemokratiet) har dog af flere omgange drøftet en lempelse af loven om surrogatmoderskab (Politiken, 2018).

Surrogatmoderskab og andre praksisser

I dette afsnit sammenligner vi surrogatmoderskab med andre praksisser, som vi tillader i Danmark: altruistisk surrogatmoderskab, adoption og abort. Eksemplerne illustrerer, at vi allerede tillader 1) surrogatmoderskab uden betaling, 2) at nogle børn har en pris, og 3) at vi kan skille os af med børn.

Kommercielt surrogatmoderskab versus altruistisk surrogatmoderskab. Ved kommercielt surrogatmoderskab modtager surrogatmoderen betaling for sin ydelse, som enten kan være bestemt af udbud og efterspørgsel på det frie marked eller som en fast kompensation fra det offentlige. Ved altruistisk surrogatmoderskab er der ikke nogen betaling. Spørgsmålet er, om betalingselementet udgør en relevant forskel, som i sig selv kan begrunde lovgivningsmæssige begrænsninger på kommercielt surrogatmoderskab. Ifølge Brennan og Jaworski er der ingen iboende begrænsninger på markedet: ”Hvis du kan eje det, kan du købe det; hvis du kan give det væk til nogen, kan du også sælge det til dem”

(2016: 16). Det har den implikation, at hvis vi tillader altruistisk surrogatmoderskab, hvor kvinden giver barnet væk uden betaling, så må vi nødvendigvis også tillade kommercielt surrogatmoderskab, hvor barnet gives væk mod betaling. Vi tilslutter os Brennan og Jaworski, fordi vi finder det rimeligt, at surrogatmoderen modtager kompensation for hendes indsats. Vi finder endvidere, at kommercielt surrogatmoderskab ikke alene bør være tilladt; vi mener også, at det er moralsk uproblematisk at sælge godet. Derfor mener vi eksempelvis heller ikke, at det er mere moralsk problematisk at modtage penge for at føde et barn, end det er at modtage betaling for at tilbyde sig som partner til en samtykkende anden part og udføre de funktioner, som "almindelige par" udfører for hinanden, herunder at få børn. Vi betaler allerede i dag hovedsageligt kvinder for at passe deres egne børn (Skaaning og Bannor-Kristensen, 2017). Anderson mener imidlertid, at kommercielt surrogatmoderskab underminerer kærligheden mellem barnet og forældrene og gør barnet til en vare (1993: 170). Surrogatbørn bliver altså i en vis forstand gjort til genstande, der kan ejes og værdisættes. Hvis det var tilfældet, ville vi allerede i forbindelse med adoption kunne identificere et markedssyn, hvor børn behandles som varer.

Kommercielt surrogatmoderskab versus adoption. Personer, som gerne vil adoptere et barn, skal i dag betale 158.000-287.000 kr. afhængigt af afgiverland (Frandsen og Laursen, 2016). Det synes dog ikke plausibelt, at prissætningen af adoptivbørn gør adoptivforældrenes kærlighed til børnene mindre signifikant. Tværtimod er der typisk tale om ønskebørn. Prissætningen gør heller ikke, at adoptivbørn generelt betragtes som varer. Anderson (1993) påpeger imidlertid en forskel i motivationen mellem dem, der bortadopterer deres barn, og surrogatmødre. Førstnævnte bortadopterer barnet for at give det en bedre opvækst end den, de selv kan tilbyde – og ikke for at opnå en fortjeneste (Anderson, 1993: 174). Vi anholder dog præmissen om, at surrogatmødre alene bliver surrogatmødre for pengenes skyld. En stor del af surrogatmødrene vælger typisk erhvervet af altruistiske årsager (Abrams, 2015: 83; Van den Akker, 2007: 56). Desuden ændrer den bagvedliggende motivation for at adoptere ikke på, at adoption også involverer en økonomisk transaktion. Med adoption behandles børn altså i en vis forstand allerede som varer. Der er dog den relevante forskel, at adoption – foruden at hjælpe de intenderede forældre – også hjælper et barn, som ellers ville være dårligere stillet. Et forbud mod adoption ville begrænse noget, som gavner fattige børn. Et forbud mod surrogatmoderskab ville omvendt begrænse noget, som gavner barnløse. Selvom fordelene ved adoption kan synes vægtigere, er det også et relevant hensyn at gøre folk i stand til at forfølge deres reproduktive ønsker. I lyset af ovenstående virker det uklart, hvorfor det er moralsk acceptabelt at bortadoptere et barn mod beta-

ling, når det er moralsk uacceptabelt at modtage penge for at give et barn væk i forbindelse med kommercielt surrogatmoderskab.

Kommercielt surrogatmoderskab versus abort. Selvom kommercielt surrogatmoderskab og abort ikke har nogle oplagte ligheder, så mener vi, at en sammenligning af de to praksisser illustrerer en umiddelbar ubegrundet forskel i rettigheder. For os virker det uklart, hvorfor kvinder er frie til at få en abort og dermed skille sig af med deres barn, når de ikke er frie til at skille sig af med deres barn ved at give det væk til nogle, som ønsker at modtage det. Umiddelbart virker sidstnævnte som det mest lykkelige scenarium. Ud fra et liberalt perspektiv bør individet være frit til både at til- og fravælge børn. Individets selvbestemmelsesret bør med andre ord respekteres. Når man har ret til at fravælge uønskede børn, skulle man også mene, at man bør have ret til at tilvælge ønskebørn. Selv hvis man er imod abort, vil surrogatmoderskab være et bedre alternativ, idet der ikke er noget foster, der går tabt.

Ovenstående eksempler viser, at surrogatmoderskab ikke adskiller sig moralsk relevant fra andre praksisser, som tillades. Derfor synes der ikke som udgangspunkt at være særlige grunde til at begrænse folks frivillige transaktioner på markedet for surrogatmoderskab. Vi medgiver dog, at særlige omstændigheder kan give anledning til at begrænse folks transaktioner på markedet for surrogatmoderskab (Brennan og Jaworski, 2016: 14). Hvis man eksempelvis får kendskab til, at de intenderede forældre har planer om at misbruge surrogatbarnet eller blot får det som et ”reservedelslager” til deres syge barn,⁷ så vil det åbenlyst udgøre en begrænsning på transaktionen. Pointen er dog, at sådanne begrænsninger ikke knytter sig til markedet for surrogatmoderskab som helhed, men alene til de transaktioner, hvor særlige omstændigheder gør sig gældende uafhængigt af, om der er tale om altruistisk eller kommercielt surrogatmoderskab (Brennan og Jaworski, 2016: 17). Derfor bør markedet for surrogatmoderskab ikke begrænses, men alene de særlige omstændigheder, som kan knytte sig til markedet.

En ikke-paternalistisk grund til at begrænse surrogatmoderskab, som ofte fremføres i debatten, er, at surrogatbarnet risikerer at lide skade i transaktionen. Argumentet er, at surrogatbarnet kan lide psykisk skade pga. manglende kendskab til sit biologiske ophav (Agnafors, 2014: 360), kan lide social skade fordi det betragtes som en genstand (Anderson, 1990: 76) og kan lide fysisk skade pga. manglende stimuli under graviditeten (Anderson, 1990: 82). Virkeligheden er imidlertid, at det empiriske belæg for skadevirkninger på surrogatbarnet er begrænset. De få studier, der er lavet, viser en mere positiv forældre-barn-relation i surrogatfamilier end i ”naturlige” familiekonstellationer (Golombok et al., 2011). Empirien viser altså ikke tegn på, at barnet som

trejupart lider fysisk skade i transaktionen – men det kan ikke udelukkes. I relation til den sociale skade argumenterer Anderson for, at surrogatmoderskab gør forældre-barn-relationen til et ejerskabsforhold (1990: 77). Vi henviser her til vores pointe i forbindelse med adoption. Hvis Andersons argument rent faktisk var tilfældet, så ville vi allerede opleve, at adoptivbørn blev behandlet som varer. I forhold til den psykiske skade er argumentet, at bruddet mellem surrogatmoderen og barnet kan gøre, at barnet senere får svært ved at danne bånd til andre mennesker (Agnafors, 2014: 360). Ydermere kan manglende kendskab til biologisk ophav have negative konsekvenser for barnet. Samme manglende biologiske tilhørsforhold gør sig imidlertid gældende både i forbindelse med adoption, og når kvinder bliver gravide ved hjælp af sæddonorere. På samme måde finder ”bruddet” også sted ved adoption.

Derek Parfit fremfører et argument om, at det vil være bedre at lade en person eksistere, selvom personens tilværelse vil være behæftet med skade, end ikke at lade personen eksistere (Parfit, 1984: 368; Roberts, 2019). I relation til surrogatmoderskab er pointen, at surrogatbarnet ikke kan være skadet af sin egen undfangelse, så længe skaden er tålelig, dvs. ikke gør livet værre end ikke at leve, og så længe andre ikke påføres skade, fordi alternativet vil være ikke at eksistere overhovedet. Selvom surrogatmoderskab ifølge Parfits logik ikke vil skade nogen, så kan vi stadig have ikke-skadebaserede intuitioner om, at surrogatmoderskab er forkert. De fleste vil dog være tilbøjelige til at acceptere, at det er bedre at blive født som surrogatbarn end slet ikke at blive født. Så hvis surrogatbarnet får et liv, som er bedre end ikke at eksistere, så kan barnets tarv ikke være et argument imod surrogatmoderskab.

Vores overordnede pointe er, at hvis markedet for surrogatmoderskab begrænses med henvisning til barnets tarv, så må det nødvendigvis betyde, at andre reproduktive praksisser såsom adoption og fertilitetsbehandling til enlige kvinder og lesbiske også bør begrænses. Den implikation, forventer vi dog ikke, vil accepteres, eftersom adoption og fertilitetsbehandling nærmest opfattes som en rettighed i dagens Danmark. Samlet set synes hensynet til barnets tarv altså ikke at udgøre en tilstrækkelig ikke-paternalistisk grund til at begrænse folks frivillige transaktioner på markedet for surrogatmoderskab.

I næste afsnit vil vi se nærmere på frivillighedsspørgsmålet, herunder problemstillingen omkring kontrakter, som er særlig relevant i forhold til surrogatmoderskab.

Kontrakter og *prior commitment*

Et af de væsentligste argumenter i litteraturen og den offentlige debat om surrogatmoderskab er, at det er urimeligt at pålægge surrogatmoderen at overdra-

ge barnet efter fødslen, fordi hun umuligt kan forudsige, hvordan det vil være at give barnet væk⁸ (Det Ethiske Råd, 2008: 4; Tieu, 2009: 171). Der sættes altså spørgsmålstejn ved, om en kvinde frivilligt kan indgå en surrogatkontrakt, hvor hun forpligter sig ud i fremtiden – og dermed afgiver et såkaldt *prior commitment*. Centrale overvejelser i den forbindelse er, hvorvidt en sådan kontrakt er holdbar, og om det er rimeligt at forvente, at surrogatmoderen fuldt ud forstår konsekvenserne af sin beslutning.

De fleste mennesker indgår på et tidspunkt i deres liv et kontraktuel forhold. To af de mest almindelige forhold er ægteskab og jobsansættelser. I begge tilfælde indgår vi kontrakter, der på lignende vis forpligter os ud i fremtiden, uden at vi på forhånd nødvendigvis fuldt ud begriber, hvad vi forpligter os til. Ligesom man kan samtykke til andre kontraktuelle forpligtelser uden at være fuldstændig klar over, hvad man går ind til, kan man som individ også indgå i en surrogatkontakt uden at være fuldt, men blot tilstrækkeligt informeret om, hvad kontrakten indebærer. Eksempelvis gennemgår potentielle surrogatmødre i USA en screeningproces, som sikrer, at de er tilstrækkeligt informerede, dvs. bekendt med konsekvenserne af deres beslutning. Gennem en række psykologiske tests og samtaler med fagpersoner vurderes det, om kvinderne er egnede som surrogatmødre. Derefter går en matchingproces i gang, som har til formål at matche de ”rigtige” intenderede forældre med den ”rigtige” bærer, så begge parter har samme præferencer i forhold til fosterreduktion, livsstil under graviditeten, Downs syndrom osv. Matchingprocessen er altså med til at eliminere mulige fremtidige uenigheder mellem parterne, hvilket gør kontrakten mere holdbar, end den ellers ville have været. Derfor mener vi, det er plausibelt, at surrogatmødre kan forpligte sig ud i fremtiden på et tilstrækkeligt frivilligt grundlag.

Flere kritikere af surrogatmoderskab fremhæver dog, at det er problematisk, at surrogatkontrakter fratager surrogatmoderen muligheden for at fortryde (Anderson, 1993: 185; Det Ethiske Råd, 2008). Selvom flere studier viser, at få surrogatmødre fortryder deres beslutning (Abrams, 2015: 183; Van den Akker, 2007), findes der tilfælde, hvor en af parterne i surrogatkontrakten fortrød. I Baby M-sagen fra USA fortrød surrogatmoderen sin beslutning og afviste at overdrage barnet til de intenderende forældre, selvom hun havde underskrevet en kontrakt, som forpligtede hende til det (Golombok, 2015). Her ændrede surrogatmoderens præferencer sig over tid. Spørgsmålet er imidlertid, hvilken præference og hvilket selv der skal respekteres i de tilfælde, hvor surrogatmoderen fortryder. Nogle mener, at vi bør respektere det nuværende selvs præferencer, medmindre der er tale om et irrationelt ønske, dvs. surrogatmoderens ønske om ikke at give Baby M væk, fordi hendes tidligere selv, som underskrev

kontrakten, ikke længere eksisterer. Pointen er, at surrogatmoderen kan tage fejl, og når hun gør det, skal hun have lov til at ændre sin beslutning, fordi det ikke vil have nogen værdi for hende at opfylde sit prior commitment (Regan, 1983: 127, 133). Omvendt mener andre, at vi altid, medmindre der er tale om et ufrivilligt valg, skal respektere det tidligere selvs præferencer og hjælpe surrogatmoderen med at gennemføre sit oprindelige autonome ønske om at give barnet væk (Feinberg, 1989: 82-83). Surrogatkontrakten vil åbenlyst hjælpe surrogatmoderen med at opfylde hendes prior commitment. Samtidig mener vi, at det er vigtigt, at surrogatmoderen opfylder sit prior commitment, fordi det at tage ansvar for sine beslutninger ud i fremtiden er en del af det at være et autonomt og suverænt individ (Feinberg, 1989: 130). Desuden adskiller surrogatmoderskab sig fra klassiske prior commitment cases i den forstand, at det ikke alene er surrogatmoderen, men også de intenderede forældre, der binder sig selv, og som har en interesse i, at surrogatmoderen står ved sin oprindelige beslutning. Selvom det altid vil have konsekvenser for den anden part, hvis en kontrakt ophæves, så mener vi, at konsekvenserne ved en brudt surrogatkontrakt er så store, at kontrakten ikke bør kunne fortrydes.

Samlet set kan det altså konkluderes, at der typisk ikke er grund til at tro, at transaktionen er ufrivillig, hvorfor der ikke er bløde paternalistiske grunde til at begrænse praksissen.

Konklusion

Den nuværende danske lovgivning om prostitution og surrogatmoderskab afspejler et normativt ønske om at afholde folk fra at indgå i transaktioner på begge områder med henvisning til folks eget bedste. Forskellige sammenligninger viser imidlertid, at prostitution og surrogatmoderskab ikke adskiller sig på en moralsk relevant måde fra andre almindelige tilladte erhverv eller praksisser, hvorfor der ikke er nogen moralsk grund til at behandle dem forskelligt. Samtidig synes der ikke at være nogle særlige frivillighedsproblemer forbundet med de to erhverv. På den baggrund anbefaler artiklen, at den danske lovgivning lempes for at skabe sammenhæng i, hvordan vi regulerer forskellige erhverv, hvor vi bruger vores krop. Konkret anbefaler vi, at prostitution anerkendes som et lovligt erhverv, så kvinderne får adgang til grundlæggende arbejdsmarkedsrettigheder som pension og sygedagpenge. Det vil samtidig forbedre kvindernes vilkår i et system reguleret af staten frem for af alfonser. Hvad angår surrogatmoderskab, anbefales det, at parter, som ønsker at indgå i et surrogatarrangement, kan "annoncere" efter hinanden og få lægefaglig hjælp i processen. Samtidig synes der at være overbevisende moralske grunde til at kompensere surrogatmoderen for hendes indsats særligt i den periode, hvor

graviditeten afholder hende fra andet arbejde. Vores forventning er, at disse lovgivningsmæssige ændringer vil hjælpe os med at revidere vores moralske overbevisninger om og umiddelbare afstandtagen fra begge erhverv. En lempe af lovgivningen kan på den måde være med til at modvirke den stigmatisering, som begge erhverv oplever.

Noter

1. Stor tak til Søren Flinch Midtgaard for faglig sparring og konstruktiv kritik og tak til to anonyme fagbedømmere for nyttige kommentarer.
2. Der er imidlertid nogle, som vil mene, at også vores organer herunder blod og nyrer kan kategoriseres som contested commodities (Epstein, 2013).
3. Politisk teori og politisk filosofi anvendes her udskifteligt.
4. Eller forhindre at Y's velfærdsniveau falder.
5. Det betyder imidlertid ikke, at der ikke kan identificeres andre relevante ikke-paternalistiske grunde.
6. Vi udelukker betingelserne tvang og manipulation, fordi vores definition af prostitution ikke inkluderer menneskehandel. Vi udelukker også betingelsen om fravær af forvrængende omstændigheder, da det overlapper med overvejelserne om acceptable alternativer.
7. Dette vil være mest kontroversielt i de tilfælde, hvor surrogatbarnet skal levere vitale organer til sin "donorsøskende" og ikke selv vil overleve.
8. Der findes også andre væsentlige bekymringer forbundet med surrogatmoderskab fx risikoen for, at de intenderede forældre ikke vil modtage barnet, eller at surrogatmoderen ikke passer på barnet under graviditeten.

Litteraturliste

- Abrams, Paula (2015). The bad mother: Stigma, abortion and surrogacy. *Journal of Law, Medicine & Ethics* 43 (2): 179-191.
- Agnafors, Marcus (2014). The harm argument against surrogacy revisited: Two versions not to forget, *Medicine, Health Care and Philosophy* 17 (3): 357-363.
- Anderson, Elizabeth S. (1990). Is women's labor a commodity? *Philosophy & Public Affairs* 19 (1): 71-92.
- Anderson, Elizabeth S. (1993). *Value in Ethics and Economics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Anderson, Scott A. (2002). Prostitution and sexual autonomy: Making sense of the prohibition on prostitution. *Ethics* 112 (4): 748-780.
- Ankestyrelsen (2018). Surrogatmoderskab. <https://ast.dk/born-familie/hvad-handler-din-klage-om/faderskab/surrogatmoderskab> (24.02.2019).

- Bernstein, Elizabeth (2007). *Temporarily Yours, Intimacy, Authenticity, and the Commerce of Sex*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Brennan, Jason og Peter M. Jaworski (2016). *Markets without Limits, Moral Virtues and Commercial Interests*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- De Marneffe, Peter (2010). *Liberalism and Prostitution*. Oxford: Oxford University Press.
- Det Etske Råd (2008). Det Etske Råds udtalelse om rugemødre. <http://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/assisteret-reproduktion/publikationer/udtalelse-om-rugemoedre-2008>
- Det Etske Råd (2015). Rugemødre. <http://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/assisteret-reproduktion/undervisning-til-grundskolen/oenskebarn/tekster/rugemoedre> (24.02.2019)
- Dixon, Nicholas (2001). Boxing, paternalism, and legal moralism. *Social Theory and Practice* 27 (2): 323-344.
- Dworkin, Gerald (1972). Paternalism. *The Monist* 56 (1): 64-84.
- Dworkin, Gerald (2005). Moral paternalism. *Law and Philosophy* 24 (3): 305-319.
- Dworkin, Gerald (2017). Paternalisme, i *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/> (17.02.2019).
- Epstein, Richard A. (2013). How to create markets in contestable commodities, pp. 44-64 i Michele Goodwin (red.), *The Global Body Market: Altruism's Limits*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ericsson, Lars O. (1980). Charges against prostitution: An attempt at a philosophical assessment. *Ethics* 90 (3): 335-366.
- Feinberg, Joel (1971). Legal paternalism. *Canadian Journal of Philosophy* 1 (1): 105-124.
- Feinberg, Joel (1989). *The Moral Limits of the Criminal Law Volume 3: Harm to Self*. Oxford: Oxford University Press
- Frandsen, Morten og Anders Laursen (2016). Det er blevet seks gange så dyrt at adoptere. *DR nyheder*, 30. december. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/det-er-blevet-seks-gange-saa-dyrt-adoptere> (25.03.2018).
- Golombok, Susan (2015). *Modern Families: Parents and Children in New Family Forms*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://thepsychologist.bps.org.uk/surrogacy-families> (25.03.2018).
- Golombok, Susan, Jennifer Readings, Lucy Blake, Polly Casey, Alex Marks og Vasanti Jadvá (2011). Families created through surrogacy: Mother-child relationships and children's psychological adjustment at age 7. *Developmental Psychology* 47 (6): 1579-1588. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3210890/> (25.03.18).
- Hansen, Rasmus Sommer og Søren Flinch Midtgaard (2016). *Metode i politisk teori*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

- Holtug, Nils (2011). Metode i politisk filosofi. *Politica* 43 (3): 277-295.
- Justitsministeriet (1999). Forslag til lov om ændring af straffeloven (Afkriminalisering af prostitution m.v. samt kriminalisering af kunder til prostituerede under 18 år). L43 1. samling, *Lov nr. 141 af 17. marts 1999*. http://webarkiv.ft.dk/?/Samling/19981/lovforslag_oversigtsformat/L43.htm (17.02.2019).
- Kofod, Jensen, Theresa Frøkjær Dyrvig, Kristoffer Markwardt, Ninna Lagoni, Rebekka Bille, Tina Termansen, Line Christiansen, Eva Juul Toldam og Magne Vilshammer (2011). *Prostitution i Danmark – En kortlægning*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Lippert-Rasmussen, Kasper (2011). Eksperimentel politisk teori. *Politica* 43 (3): 296-314.
- Midtgaard, Søren Flinch (2014). Paternalisme, sundhedsfremme og lighed. *Politica* 46 (2): 170-186.
- Mill, John Stuart (1859). *On Liberty*. The Walter Scott Publishing Co.
- Moen, Ole Martin (2012). Is prostitution harmful? *Journal of Medical Ethics* 1 (9): 1-9.
- Nielsen, Lasse (2013). Om metoden i normativ politologi. *Tidsskriftet Politik* 16 (3): 45-54.
- Nussbaum, Martha C. (1998). Whether from reason or prejudice: Taking money for bodily services. *Journal of Legal Studies* 27 (2): 693-724.
- Nussbaum, Martha C. (1999). Whether from reason or prejudice: Taking money for bodily services, pp. 276-298 i Martha C. Nussbaum, *Sex and Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Olsaretti, Serena (2004). *Liberty, Desert and the Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parfit, Derek (1984). *Reasons and Persons*. Oxford: Oxford University Press.
- Pateman, Carole (1983). Defending prostitution: Charges against Ericsson. *Ethics* 93 (3): 561-565.
- Pedersen, Frank Høgholm (2017). Forældremyndighed i forbindelse med økonomisk kompenseret surrogatmoderskab. *Tidsskrift for Familie- og Arveret* 2: 76-86.
- Petersen, Thomas Søbirk og Janne Rothmar Herrman (2019). Altruistisk surrogatmoderskab: Bør loven moderniseres? *Bibliotek for læger* 211: 44-55.
- Politiken (2018). Radikale vil lempe reglerne for rugemødre, 24. oktober. <https://politiken.dk/forbrugogliv/sundhedogmotion/art6790875/Radikale-vil-lempe-reglerne-for-rugem%C3%B8dre> (17.02.2019).
- Radin, Margaret J. (1987). Market-inalienability. *Harvard Law Review* 100 (8): 1849-1937.
- Rasmussen, Nell (2007). *Prostitution i Danmark*. København: Servicestyrelsen.
- Rawls, John (1971). *A Theory of Justice*. Harvard: Harvard University Press.

- Regan, Donald H. (1983). Paternalism, freedom, identity, and commitment, pp. 113-138 i Rolf Sartorius (red.), *Paternalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Regeringen (2019). Arbejdsgruppe skal se på prostitution. Regeringen.dk <https://www.regeringen.dk/nyheder/arbejdsgruppe-skal-se-paa-prostitution/> (17.02.2019).
- Retsinformation (1996). Forslag til Lov om kunstig befrugtning i forbindelse med lægelig behandling, diagnostik og forskning m.v. <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/199512K00200> (24.02.2019).
- Roberts, M. A. (2019). The nonidentity problem, i *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/nonidentity-problem/> (24.02.2019).
- Sandel, Michael J. (2013). *What Money Can't Buy: The Moral Limits of Markets*. London: Penguin Books Ltd.
- Satz, Debra (1995). Markets in women's sexual labor. *Ethics* 106 (1): 63-85.
- Satz, Debra (2010). *Why Some Things Should Not Be For Sale: The Moral Limits of Markets*. Oxford: Oxford University Press.
- Scoccia, Danny (2018). The concept of paternalism, kapitel 1 i Kalle Grill og Jason Hanna (red.), *The Routledge Handbook of The Philosophy of Paternalism*. Abingdon-Thames: Routledge Publishers.
- Shrage, Laurie (2016). Feminist perspectives on sex markets, i *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/feminist-sex-markets> (25.03.18).
- Skaaning, Jakob og Ditte Bannor-Kristensen (2017). Liste: Her er kommunerne der giver tilskud til at passe dit eget barn. *DR nyheder*, 10. marts. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/liste-her-er-kommunerne-der-giver-tilskud-til-passe-dit-eget-barn> (20.05.18).
- Socialstyrelsen (2018). Viden om prostitution. Relevant lovgivning. <https://socialstyrelsen.dk/voksne/prostitution/viden-om-prostitution/relevant-lovgivning> (17.02.2019).
- Tieu, Matthew (2009). Altruistic surrogacy: The necessary objectification of surrogate mothers. *Journal of Medical Ethics* 35 (3): 171-175.
- Titmuss, Richard M. (1997). *The Gift Relationship: From Human Blood to Social Policy*. New York: The New Press.
- Van den Akker, Olga B. A. (2007). Psychosocial aspects of surrogate motherhood. *Human Reproduction Update* 13 (1): 53-62.
- Vaaben, Line (2012). Etisk Råds formand: Sex er fyldt med etiske paradokser. *Etik.dk*. <https://www.etik.dk/sex-og-etik/etisk-raads-formand-sex-er-fyldt-med-etiske-paradokser> (17.02.2019).